

ÇİFİT ADINA DAİR

Mustafa Oral*

Bu makalenin konusu, Türkiye Türkçesinde geniş kullanımı olan *çifit* sözcüğünün toponomiye yansımadır. Arapça *yahûd/yehûd* (yahudi) sözcüğü *cehûd* şeklinde Farsça'ya, buradan Türkiye Türkçesine girmiş, Türkçede o günden bugüne *cehûd*, *cuhûd*, *cufûd*, *çuhûd*, *çufûd*, *çufût*, *çifût*, *çifût* şeklinde değişim geçirmiş ve *çifit/çift* haline gelmiştir. Yalnızca *Yahudi* değil, çeşitli anlamlarda da kullanılmış, en sonunda bugün oldukça karışık ve karmaşık anlamlı bir sözcük şeklini almıştır. Bu sözcük, Türkçede Yahudi/Musevî anlamında avâmî bir tabirdir ve mecazen '*son derece inatçı*' demektir. Ş. Sami, *çifit/çifut*'ın aslının Farsça *cehûd/cuhûd*, bunun da Arapça *yahûd* kökenli olduğunu, Yakup'un oğlu Yahuda'ya nispetle** kullanıldığını yazıyor. Bu makalede *çifit* sözcüğünün Osmanlı/Türkiye toponomik kayıtlarına geçenlerini ve çeşitli yazılış biçimleri ile hangi anlamlara karşılık geldiğini inceledik.

Çifit/Yahudi Adları

Hristiyan ve Müslüman devletlerinde farklı ırklar ve dinler için dinsel bir hukuk düzeni uygulanıyor, sosyal düzenin bir gereği olarak farklı birer mahallede yaşıyorlardı. Müslüman devletlerin Yahudi uyrukları için uyguladığı kurallar, Bizans'taki Yahudilerin tâbi oldukları düzenin belli bir ölçüde hafifletilmesi ile ortaya çıkmıştı. Yahudiler ve Hristiyanlar (*zimmîler*) için uygulanan bu hukukta kendi içlerinde bir ölçüde özerkliğe sahiptiler. Yahudiler için

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü 07058 Kampus/Antalya

** Hz. Yakup'un oğlu Yahuda'nın gelini Tamara ile zina etmesine atıftır (*Tekvin*, 38/12–26).

bu özerklik Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u aldıktan sonra imparatorluğun bütün Yahudileri üzerinde bir otorite sahibi olan Osmanlı *Hahambaşılık* makamını ve hukukunu oluşturmasıdır. Bu çerçevede Osmanlı kentinin en etkin birimi olan *mahalle* dinsel olarak tanımlanmış, kendi ibadet yerinin ve dinsel liderin etrafında oluşturduğu semtler meydana gelmiştir. Yahudilerin *kehillot* dediği bu semtler geldiği yerlerin adlarıyla anılırdı.

Babil'de 767 yılında Hanan bin David tarafından kurulan *Karaim* mezhebi ile eskiye bağlı kalan Rabbanî mezhebenden Yahudiler, Bizans'ta, özellikle başkent İstanbul'da oturuyorlardı. Karaimler, Bizans'a ilk toplu Karaim göçün yapıldığı X. yüzyıldan itibaren önceleri Rabbanîlere oranla kalabalık durumda olup, Bizans'ta 80 kadar Karaim cemaati vardır. Bunların 50'si Anadolu'da, 30'u Rumeli/Trakya'da yaşıyordu. İstanbul'un fethinden (1453) sonraki yıllarda Anadolu'da ve Rumeli'nde meskûn Yahudiler İstanbul'a getirilerek yerleştirilmiş, bunun sonucunda Osmanlı taşrasında âdeta tek bir Yahudi bile kalmamıştı. İşte bu sırada Kırım Karaimleri de İstanbul'a göçmüşler, genelde Hasköy semtine yerleşmişlerdi. İstanbul'un Kara(i)köy semti de XII. yüzyıldan itibaren Yahudilerin oturduğu bir Karaim yerleşim yeridir.

1. Çift Kapıları: Bir İslâm şehrinin en önemli özelliği, şehrin, farklı dinsel ve etnik gruplara göre mahalle ve semtlere ayrılmasıdır. Müslümanlar genelde kale içinde ikamet ederlerken, gayrimüslimler kalenin dışında ikamet ederlerdi. Bu durum Selçuklu ve Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Bazı şehirlerde ise kalenin içinde, ancak etrafı duvarlarla çevrilmiş olan ayrı mahallerde oturdukları da olurdu. Bu türden yerlere Hıristiyan mahallesi, Yahudi mahallesi denirdi. Yahudilerin oturduğu mahallenin çıkışına da *Yahudi Kapısı* anlamında adlar verilirdi.

Bizans döneminde İstanbul Yahudileri IX. yüzyıldan itibaren Haliç'in güney kıyısında, özellikle bugünkü *Bahçekapı* ile *Ayasofya* arasındaki mahallede oturuyordu. Mahallenin surlardan denize doğru birkaç çıkış kapısından biri olan bu kapıya mahalle sakinleri nedeniyle *Porta Judeca* (Yahudi Kapısı) denirdi. Fatih Sultan Mehmet, fetihten sonraki günlerde yeni başkenti İstanbul'u yeniden imar ve iskân ederken, Selanik Yahudisi 50 cemaati *Tekfur Sarayı* ile *Çufûd Kapusu* tarafına yerleştirir. Osmanlı döneminde *Bahçekapısı* denilen ve bir antrepo konumunda olan gümrük ambarlarının yerindeki bu mahalleye Türkler *Çift/Yahudi Kapusu* derlerdi. Aslında bu mahalle 1663'te Yeni Cami yapıncaya kadar Karaim Yahudilerine aittir.

Bu kapının çeşitli adları yanında Yahudi Kapısı anlamında *Bâb-ı Cuhûd* adı da kullanılır. Evliya Çelebi, *Çufûd Kapusu* adının kökeni konusunda birbirini tutmaz açıklamalarda bulunur. Fetih ve iskân açıklamasına ilaveten, bu adın, fetih sırasında çok sayıda şehit verilmesine izafeten verildiğini, bu nedenle kelimenin aslının *Şuhûd* olduğunu belirtiyor. Haliç'in ağzında, Galata Köprüsü'nün güney ayağında, Yeni Cami'nin arkasında, Eminönü ile Sirkeci arasında kurulu ve halen Eminönü ilçesinin *Hobyar* mahallesi sınırları içinde bulunan bu kapıya, XVI. yüzyılda kaleme alınan anonim bir Osmanlı tarihinde *Cuhûd İskelesi Kapusu*, Yahudilerin oturduğu mahalleye de *Yahûdistan* deniyor. Sonradan buraya *Çift Kapısı* da denilir. Bu bakımdan kapının Kırım'daki *Çufût Kalesi*'nin adındaki *çift-çift* dönüşümünün bir benzerini görüyoruz.

İstanbul dışındaki şehirlerde gerek Osmanlı dönemi öncesinde gerek Osmanlı döneminde Yahudi cemaatinin ikamet ettikleri yerleri gösteren aynı adlı yerler vardır. Bunlara İranlı seyyah Nâsır-Hüsrev'in XI. yüzyılın ortalarında kaydettiği Halep'teki *Babe'l-Yehûd* ile Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi'nin yazdığı *Güzelhisar* (Aydın) kalesinin 7 kapısından güneye bakan *Çufûd Kapusu* örneklerini verebiliriz.

İstanbul'un yanında Türkleri Rumlar ile Yahudilerden birer duvarla ayıran Konya, Niksar, Borgulu, Antalya, Alanya gibi başka şehirlerde de birer Çıfıt/Yahudi Kapısının olduğunu, ancak mahalle kavramı ile birlikte unutulduğunu düşünebiliriz.

2. Çıfıt Kaleleri: İngiliz Şarkiyatçısı F. W. Hasluck Adalar (Ege) Denizi'nin iki yakasında çok sayıda *Çifut* (Chifut) *Kalesi* bulunduğunu, bu adın Greko-Türk coğrafyasındaki harap, yıkık kaleler için ortak olduğunu ve *Kız Kalesi*, *Doğan Hisar*, *Keçi Kalesi*'nin bu anlamda kullanıldığını belirtiyor. Hasluck'a göre bu adlandırmada Kırım'daki Karaim Yahudi kolonisi olan *Çifut/Çufut Kalesi*'nin bariz etkileri vardır.

Çıfıt Kaleleri arasında en tanınmış olanı, kuşkusuz Kırım'daki *Çufut Kalesi*'dir. Bahçesaray'da bulunan *Çufut Kalesi*, Bizans İmparatoru I. Justinianos döneminde (527–565), VI. yüzyılın ortalarında Kerç'in Kırım'ın siyasi ve iktisadi merkezi haline getirildiği ve bir dizi müstahkem kalenin yapıldığı sırada kurulur. I. Justinianos Kırım'ı *barbarların* saldırısına kapatmak amacıyla Kerç'i muhkem bir kale haline getirmiş, Kırım'ın güney sahiline de Alusta, Gurzuf, Timena (Yeni Kale), Menkup ve *Judaios* (Çufut/Yahudi) kalelerini yeni baştan yaptırmıştı. Bizans tarihçisi Prokopis, *Judaios Kalesi*'nden bahsederken, “*ayrıca 'Judaios' (Yahudi) adındaki kaleyi 'en iyi kale' olarak adlandırılacak ve gerçekten de öyle olacak şekilde donatmıştır.*” diye yazıyordu.

Bu kaleye Ruslar *Jidovskiy gorod* diyorlar. Hazar Hakanlığının dağılmasından sonra Kırım'a göçen ve Güney Rusya steplerinde, *Deşt-i Kıpçak*'ta önceleri dağınık durumda bulunan Hazar Karaimleri, XII. yüzyılın başlarından itibaren Kırım çevresinde toplanmaya başladılar ve XV. yüzyılın başlarında özellikle *Menkup* ile *Solhot* çevresine yerleştiler. İşte bu yeni dönemde Cenevizlerin *Bonmay/Botmay*, Tatarların *Gevher-Kirmân* dediği *Menkup* yakınlarındaki tarihî kaleye *Çufûd Kalesi* denmeye başladı. Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi, burada meskûn Yahudileri *çufûd-ı cuhûd*, *Yahudilerin kızılbaşları* diye niteler, ancak *maşer gününde diğer İsrailî çufûdlar gibi kızılbaş binmezler, Çufûd lisanı bilmezler, Tatarca konuşurlar* şeklinde betimler.

Bodrum (Kemre) körfezinin kuzeyinde *Astypalaia/Karabağlar* burnunun üzerinde kurulu tarihî kaleye de *Aspat/Çifit Kalesi* derler. Osmanlı denizcisi Pîrî Reis, körfezin doğusunda *Karaburun* denilen girişinde yumru bir tepenin üzerinde bulunan *Aspût* kalesinin önünde harap binalar gördüğünü, kalenin önünde üç mil doğusunda *Gümren/Gümran* adında bir adacık ile onun üç mil doğusunda *Sığır* adası bulunduğunu anlatıyor. Evliya Çelebi ise 1671'de gördüğü ve *İsbat* dediği kaleyi “*henüz üstat elinden çıkmış bir metin kaledir*” diye betimliyor. F. Beaufort ise 1812 baharında metruk, yıkık ve harap vaziyette gördüğü kaleye *Yahudi Kalesi* anlamında *Çifut Kalesi* (Chifoot Kalassy) dendiğini belirtiyor. W. J. Hamilton ise *Chifoot Kaléh* adını yazıyor, kaleyi gezerek ayrıntılı olarak anlatıyor. XX. yüzyılda kalede yapılan arkeolojik yüzey araştırmalarında İbranice yazıtlar ile yedi kollu

şamdan tasviri bulunur. Bu kalenin adının da erken Yahudi yerleşiminin bir yadigarı olduğu açıktır.

3. Çifit Kentleri: Eski Türkçede köy, yeni Türkçede şehir anlamına gelen *kent* sözcüğünü burada büyüklü, küçüklü yerleşim yeri anlamında kullanıyoruz. Bu kentler arasında en tanınmış bugünkü Afyonkarahisar'a bağlı *Şuhut* ilçesidir. Antikçağda *Synnada* adını taşıyan bu kent, Roma döneminde bir yargı bölgesi (conventus) merkezidir. M.S. I. ye II. yüzyıllara ait birkaç yazıtta burada bir sinagog ile bir Yahudi cemaati bulunduğu kayıtlıdır. M.S. III. yüzyılda Hıristiyanlaşan *Synnada*, VI. yüzyılda *Dokimeion* (İscehisar) ile birlikte bir piskoposluk merkezi olmuştur. Evliya Çelebi'nin seyahat hatıratına buranın halk arasında kullanılan ve Yahudi anlamına gelen *Cuhûd/Yehûd* adının yansıdığını görüyoruz. Selçuklu döneminde *Cuhud* olan kasabanın adı Osmanlı döneminde *Şuhût* olmuştur. Bu kelime, *Cuhûd Kapısı* örneğinde olduğu gibi İslâmik bir anlayışla ve etimolojik (iştikakçı) bir yaklaşımla tahrif edilmiş, böylece benzerlerinin serüvenine koşut bir değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Evliya Çelebi, yüksek bir yerde kurulu bulunan, suyu ve havası güzel, her tarafı bağ ve bahçeler ile kaplı küçük bir kasaba olan şehre halkın ağzında *Çufüd* (Yahudi) dendiğini, ancak bunun galatı meşhur olduğunu, her yanında yatan binlerce şehit nedeniyle *Şuhûd* (Şehitler) olması gerektiğini belirtiyor.

Antikçağda *Kaborkion*, bugünkü Eskişehir'in *Çifteler* köyünün adının *Çifitlar* olduğu tarihsel belgelerde kayıtlıdır. Ortaçağda önem kazanan bu kasabanın adının *Hısnı'l-Yahûd* (Yahudi Kalesi) olduğunu görüyoruz. William M. Ramsay (1890), eskiden *Tchifut* (Çifut), şimdi *Tchifteler* (*Çifteler*) olan yerin adında önemli benzerlik olduğunu, Yahudi anlamındaki *Çifut*'un zamanla *Çifte*'ye dönüştüğünü belirtiyor.

Mehmet Eşref Bey'in 1906 tarihli İstanbul ve çevresi haritasında *Bakırköyü* ile *Kavasköyü* arasında *Çifitburgaz* köyü gösterilir. Bugün *Esenler* olarak biliniyor. Mimar Sinan'ın 1568/1569 tarihli Tevzi Defteri'nde *Cuhûd Burgazı* şeklinde geçiyor. *Tanıklı Kuyul Çuhud* (*Çifit, Yahudi*) *Kuyusu* denilen yerin de burası olması muhtemeldir.

XIX. yüzyılda Antalya (Teke) sancağının Alaiye (Alanya) kazasına bağlı köyler arasında şimdiki adını henüz saptayamadığımız *Karacûhudlı* adında köy de görülür.

Konya'nın *İlgin* ilçesine bağlı *Çobankaya*'nın eski adının da *Şuhut* olduğunu görüyoruz. Ancak buranın kadim bir Yahudi yerleşimi olup olmadığını bilmiyoruz.

4. Çifit Çarşıları: 1597'de II. Murat'ın hanımı Safiye Sultan tarafından yapımı başlatılan *Çifithâne*'nin mimarı Davud Ağa'dır. İnşaat alanı için, adı geçen yerdeki *Yahudhâne* evleri tamamıyla yıktırılmıştır. O yıllarda, hatta Bizans döneminde Yahudilerin İstanbul'daki 2-3 ikamet yerlerinden biri de burasıdır. Halk arasında *Yahudhâne* ya da *Çifithâne* olarak anılırdı. Yahudilerin buradaki meşhur *Çifit Çarşısı* da kalabalık ve düzensiz olması nedeniyle, Türkçenin meşhur bir deyiimi olmuştur.

Çifit Çarşıları arasında en meşhuru, 1492'de İspanyol engizisyonundan kaçıp İstanbul'a gelerek Balat'a yerleşen Sefarad Yahudilerinin -bugün Leblebiciler sokağı olarak da bilinir-kurdıkları *Çifit Çarşısı*'dir. Burada eski usulde hizmet veren şekerci, kasap, eczane, terzi türünden her türlü esnaf bulunurdu. İşte *Çifit Çarşısı* deyiimi buradan geliyor. Bu, argo bir

deyim olup, her şeyin karmakarışık ve dağınık durumda bulunduğu yerler için ve *nifak, fesat dolu, hain* anlamlarında kullanılır. “Çırağının bakışlarını beğenmedim, delikanlının içi çift çarşısı, dikkat et!” sözü örnektir.

Bir diğer Çift Çarşısı, Osmanlı Valisi tarafından 1581’de Saraybosna’da Müslüman mahallesinin hemen yanında merkez çarşıya yakın bir yerde, 60 Yahudi aileyi barındıracak ve aile başına bir veya iki oda düşecek şekilde Büyük Sinagog’un (Kal Grandi) doğusunda yaptırdığı 2000 metrekarelik bir binadır. Yahudilerin *Avlu* (II Kurtiju) dediği bu hayat alanına yörenin Müslümanları ise *Çift Hamı* diyorlardı.

Evliya Çelebi, “*eski bir İsrail-oğulları memleketi*” dediği Halep eyaletinin merkezi Halep sancağındaki hanlar arasında *Çufûd Hânı*’nı da sayıyor. Ancak buradaki Yahudi yerleşimi konusunda eserinde herhangi açıklama yapmıyor.

Diğer Çift Adları

Bodrum (Kemre) ve Sığacık körfezlerinde sonradan metruk ve harap duruma gelmiş, ancak bir zaman korsan yatağı olmuş çok sayıda korsan adası ve kalesi vardır. Evliya Çelebi’nin seyahat ettiği yıllarda Bodrum körfezinde korsanlık o kadar önemli bir tehdit oluşturuyordu ki, Osmanlı seyyahının *İstanköy* adasına gitmek için etrafta haydut tehlikesi olmadığını anladıktan sonra yanındakilerle birlikte *Aspat*’tan bir gemiye bindikleri ve salimen oraya vardıkları anlatımında açıkça anlaşılıyor. Ancak Yahudiler tarafından da iskân edilen bu tarihî kaleye *çift* adının verilmesi Ortaçağda önemli *bir korsan yatağı* olması ile de ilgili olabilir. Bu hatıranın tarihsel bir yadigârı olarak Yahudilik, Yahudi dininden olmak, bozgunculuk yapmak anlamında kullanılan *cuhûdlik* (çiftlik)’in sözcüğünün, bozgun, soygun ve vurgun yapan haydut ve korsanlara işaret için de kullanıldığını aşağıdaki örneklerden anlıyoruz.

1. Cuhûdlik Adası: XVI. yüzyılın başlarında Osmanlı denizcisi Pîrî Reis tarafından yazılan ve denizcilere rehber niteliğindeki *Kitâb-ı Bahriyye*’nin Bologna Biblioteca Universitaria kütüphanesindeki yazmasında bulunan haritada *Aspat*’ın karşısındaki adanın *Cuhudlik adası* olduğu kayıtlıdır. Bu ada Pîrî Reis’in kitabında anlattığı, kitabın diğer nüshalarında adı geçmeyen *Gümren/Gümran* adası olmalıdır.

2. Cuhûdlik Burnu: Pîrî Reis’in *Kitâb-ı Bahriyye*’sinin Paris Bibliothèque Nationale’de bulunan yazmasında bulunan haritada *Cuhûdlik burnu* diye kayıtlı. Burası muhtemelen bu sırada korsanın yoğun olduğu *Karaburun* olmalı.

3. Cuhûdlik Adası: Bu ada ise konumu ve biçimi Pîrî Reis’in *Kitâb-ı Bahriyye* eserinde açıkça anlattığı ve yerini haritasında gösterdiği bir diğer *Cuhûdlik adası*dır. Pîrî Reis, *meşhûr Cuhûdlik* adasının, Tunus sultanına bağlı *Kalbiye* kalesinin bulunduğu burnun 40 mil kadar doğusunda olduğunu, adanın üç türlü adının olduğunu, Arapların *Kavsara*, Frenklerin *Pantelleria*, Türklerin *Cuhûdlik* dediğini yazıyor. Bu adaya *meşhûr cuhûdlik* denmesi korsan yuvası olmasına atfen olmalıdır.

4. Çift Kale/Cüneyt Kalesi: M. Ö. VI. yüzyılda kurulan *Myonnesos* kasabası, M. Ö. II. yüzyılın başlarında önce metruk bir kale haline gelmiş, sonra bir korsan adası, yuvası olmuştur. İzmir’in Sığacık körfezinin güneyinde *Doğanbey* (Makria) burnundan hemen

önce kayalık bir ada üzerindeki adayı, XVI. yüzyıl başlarında Pîrî Reis, bir yumru burun üzerinde ve harap durumda görüyor; Aydınoğullarının son beyinin adına izafeten *Cüneyd Kalesi* diye kaydeder. Bir diğer adı *Sıçan* adasıdır.

5. Çıfit Adası: Yukarıda anlatılan kalenin üzerinde bulunduğu adaya haydutluk ve korsanlık döneminden kalan bir isim olarak *Çıfit Adası* da deniyor. *Sisam* (Smos) adasıyla *Doğanbey* burnu arasında muhkem bir yere sahip olan bu ada, vaktiyle Rodos ve Ceneviz şövalyelerine ve korsanlarına harekât merkezi olmuştur.

6. Çıfit (Çifut) Dağı/Tepesi: Bulgaristan'da *Koca-Balkan* (Stara-planina) dağı ile 1532 m. rakımlı *İspolin* tepesinin eski Türkçe adıdır. 1942'de Bulgarcaya çevrildi. Bu dağın ve tepenin erken Osmanlı kayıtlarında nasıl yazıldığını ise tespit edemedik.

7. Çıfit (Çifut) Kuyusu (Yovkova): Bulgaristan'ın Hacıoğlu-Pazarcık (Tolbuhin) vilayetine bağlı bir Türk köyüdür. Osmanlı Türkleri tarafından *Dobruca* yöresinde kurulmuştur. Ünlü Bulgar yazarı Yordan Yovkov'un (1880–1937) ailesinin göç ettiği, yazarın 11 yıl öğretmenlik yaptığı bu köye 1942'de onun adı verilmiştir.

Sonuç olarak, Osmanlı/Türkiye coğrafyasında kadim kültürün izlerini topografik kayıtlarda tarihsel ve kültürel birer olgu olarak görüyoruz. Bu adlardan eskiden Yahudi anlamında kullanılan, ancak halk arasında küçültücü anlamda kullanıldığı için sonradan devlet yazışmalarından kaldırılarak resmi olarak terk edilen bu tarihsel hatıraların bir kısmının izlerini tarihî eserlerde izlemek mümkündür. *Çıfit* adının genelde şu üç anlama karşılık geldiğini görüyoruz: 1. Kadim zamanlarda bir Yahudi cemaatinin oturduğu eski kaleler ile meskûn yerler; 2. Müslüman kentlerinde kendi mahallesinde oturan Yahudilerin dışarıya çıkış kapıları ile iş yaptıkları mekânlar; 3. Bir zamanlar korsan ve haydut yuvası olarak kullanılmış muhkem kaleler ile adalar. Belirtilen yerlerin çoğunluğu Karaim mirasının birer hatırasıdır. Sonuçta Arapçadan Farsçaya, Farsçadan Türkçeye, Türkçeden de çağdaş Batı dillerine (jew, cheap, juif, vs) geçen ve geniş kullanımı olan *çıfit* sözcüğünü Türkçenin etimolojik dağarcığı ile dilbilimi açılarından yeniden incelemek gereklidir.

Kaynakça

- “Bahçekapı”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.I, İstanbul, 1993.
- “Mahalle”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.XXVII, Ankara, 2003.
- Acaroğlu, M. Türker; **Bulgaristan’da Türkçe Yer Adları Kılavuzu**, Ankara, 1988.
- Anonim Tevârih-i Âl-i Osman- F. Giese neşri-**, yay. N. Azamat, İstanbul, 1992.
- Bacqué-Grammont, Jean-Louis; “Pîrî Reis’in *Kitâb-ı Bahriyye*’sinde Bodrum Yarımadası”, **Osmanlılardan Günümüze Her Yönüyle Bodrum Sempozyumu (24-26 Ekim 2007)**, Bodrum, 2008.
- Bahar, Beki L.; **Bir Zamanlar Çift Çarşısı**, İstanbul, Pan, 2010.
- Beaufort, Sir Francis; **Karamania**, London, 1817.
- Evlîyâ Çelebi Seyâhatnâmesi**, C.I, yay. R. Dankoff-S. A. Kahraman, İstanbul, 2006.
- Evlîyâ Çelebi Seyâhatnâmesi**, C.IX, yay. Y.Dağlı-S.A.Kahraman-R.Dankoff, İstanbul, 2005.
- Evlîyâ Çelebi Seyâhatnâmesi**, C.VII, yay. Y.Dağlı-S.A.Karaman-R.Dankoff, İstanbul, 2003.
- Fraşeri, Şemseddin Sami; **Kamûs-ı Türkî**, Dersaadet, 1901
- Freidenreich, Harriet P. **The Jews of Yugoslavia, Philadelphia**, Philadelphia, 1979.
- Güleryüz, Naim; **Türk Yahudileri Tarihi**, C.I, İstanbul, 1993.
- Hamilton, W. J.; **Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia**, C.II, London, 1842.
- Hasluck, Frederick William; **Christianity and Islam under the Sultans**, Vol.II, İstanbul, 2000.
- İbn Bibi, **El-Evamirü’l-Ala’iye fi’l-Umuri’l-Ala’iye**, C.II, çev. M. Öztürk, Ankara, 1996.
- İbn Hurdazbih, **Yollar ve Ülkeler Kitabı**, çev. M. Ağarı, İstanbul, Kitabevi, 2008.
- Koçu, Reşad Ekrem; **İstanbul Ansiklopedisi**, C.VII, İstanbul, 1965.
- Konya Vilayeti Sâl-nâmesi-4 (1288/1871 Konya Yıllığı)**, Konya, 2008.
- Konya Vilayeti Sâl-nâmesi-6 (1290/1873 Konya Yıllığı)**, Konya, 2008.
- Kömürçiyân, Eremya Çelebi; **XVII. Asırda İstanbul**, yay. K. Pamukciyan, İstanbul, 1988.
- Kuzgun, Şaban; **Hazar ve Karay Türkleri**, Ankara, 1993.
- Lewis, Bernard; **İslam Dünyasında Yahudiler**, çev. B. S. Şener, İstanbul, 1996.
- Nâsır-ı Hüsrev, **Sefername**, çev. A. Tarzi, İstanbul, 1967.
- Oral, Mustafa; “Çufut/Iudaios Kalesi”, **Folklor/Edebiyat**, Nu.XV/57 (Temmuz 2009), s.145-153.
- Pîrî Reis, **Kitab-ı Bahriye**, yay. E. Z. Ökte, C.I-IV, İstanbul, 1988.
- Ramsay, William M.; **The Historical Geography of Asia Minor**, London, 1890.
- Runesson, Anders (ed); **Ancient Synagogue from its Origins to 200 C.E.**, Leiden, 2008.
- Schick, I. Cemil; “Osmanlılar, Yahudiler ve Azınlıklar”, **Tarih ve Toplum**, Nu.29 (Mayıs 1986).

Sevin, Veli; **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, C.I, Ankara, 2007.
Sperca, Willy; **Yüzyılın Başında İstanbul**, çev. R. Köymen, İstanbul, 1989.
Türkçe Sözlük, Ankara, TDK, 2005.
Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu, C.II, Ankara, 1946.

Çıfit Adına Dair

Özet: Bu makalede Orta ve Yeni Çağlar İslâm coğrafyasında Yahudileri işaret etmek veya birer Yahudi yerleşim iskân yeri olduğunu göstermek için kullanılan ve sonradan çeşitli ve farklı anlamlara gelen Farsça kökenli *çifit* sözcüğünün etimolojik serüvenini özellikle Osmanlı toponomik kayıtları ışığında ortaya koyduk. Bu sözcük zaman içinde şu üç anlamda kullanılır olmuştur: 1. Kadim zamanlarda bir Yahudi cemaatinin oturduğu eski kaleler ile meskûn yerler; 2. Müslüman kentlerinde kendi mahallesinde oturan Yahudilerin dışarıya çıkış kapıları ile iş yaptıkları mekânlar; 3. Bir zamanlar korsan ve haydut yuvası olarak kullanılmış muhkem kaleler ile adalar.

Anahtar Sözcükler: Karaim, Yahudi, Çıfit, Osmanlı, Kırım, Bodrum, İstanbul

On Çıfit (Chifoot) Names

Abstract: In this article, we put forward entomological source of word *çifit*, a Persian origin, meant in different meanings, especially in the light of Ottoman topologic records in Medieval and Newage Islamic geography, to point out Jews or to show a Jews settlement. This word has been used in three ways: 1. castles and residential districts formed by Jews in ancient times, 2. Outdoors of Jews habited in Moslem urbans and residential places, 3. Strong castles and islands used by pirates and bandits households in a time.

Keywords: Karaim, Jews, Chifoot, Ottoman, Crimea, Bodrum, and İstanbul